

УДК 323.17

Демчук Д. В., ДЗ «ІНПУ імені К. Д. Ушинського»

СТАДІЇ ТА ФАКТОРИ ПОЛІТИЧНОГО РИЗИКУ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗУ

В даній статті аналізуються актуальні питання щодо стадій та факторів політичного ризику. Зокрема, акцентується увага на вивченні підходів до розуміння внутрішніх та зовнішніх факторів та їх впливу на стадії розвитку політичного ризику.

На сучасному етапі розвитку політичного простору політичний ризик розуміється як тенденції, що провокують стан невизначеності у процесі ухвалення політичних і державних рішень і перешкоджають плануванню дій на ринках країни. Політичні ризики виростають з політичних відносин, тобто відносин з приводу влади і власності, лежать у полі ухвалення політичних рішень і як такі впливають на позиції агентів інших полів. Поняття «політичний ризик» не співпадає за об'ємом з поняттям «політична стабільність» і стосується дій/бездіяльності національного Уряду, що стрімко і неочікувано змінюють умови роботи економічних агентів на ринках та негативно впливають на становище різних соціальних груп. Політична нестабільність розглядається як елемент структури політичних ризиків.

Потенційний ризик у політиці – це будь-яка проблема суспільного життя, яка в певних умовах стає політичною, загальною. Оскільки вона, як правило, нова, то виникає потреба ризикованої діяльності суб'єктів для переведення її в площину реального, тобто існуючого ризику. Якщо потенційний ризик притаманний усім видам політичної діяльності і він може не розпізнаватися і, отже, не вирішується, то реальний політичний ризик є засобом здійснення політичної дії, що знімає факт невизначеності політичної ситуації і робить її більш-менш визначеною, чіткою та ясною. Консервація потенційного політичного ризику веде в політиці до втрати політичного іміджу суб'єкта, байдужості лідерів до суспільних справ і інших явищ. Перехід потенційного ризику в реальний – це важлива ланка діяльності політика, показник певної зрілості його політичної культури.

Цей процес пов'язаний з аналізом конкретних стадій дозрівання умов ризику, переведенням їх у стадію конкретного ризику і його оцінкою, визначенням рівня допустимого ризику та іншим фактам життя. Знання стадіальності політичного ризику є однією з обов'язкових

умов для розробки засобів по зниженню ризику, прогнозування його результатів і деякої керованості. Але, це знання може носити загальний характер, оскільки політичний ризик і умови, чинники, які його обумовлюють є дуже рухливими. Слід також враховувати те положення, що в політиці один ризик може накладатися на інший, при цьому зміст ризиків не завжди є очевидним, явним і зрозумілим не тільки політикам, але й більшості населення.

Політичне життя вносить в стабільність політичних ризиків постійні зміни, тому політикам – аналітикам варто звертати на цю специфічність політики особливу увагу, що дозволяє вносити певні корективи в політичний рух.

Політичний ризик являє собою феномен, оскільки рішення та поведінка осіб, відповідальних за політичний ризик, найчастіше непередбачувані. М. Карякін називає цю властивість політичного ризику гіпердевіацією («гіпернестабільністю»), вважаючи, що «в принципі існують деякі підходи, які дозволяють дати оцінку даної нестабільності і визначити границі кожного конкретного ризику» [2, С. 32].

В явищі політичного ризику можна виокремити такі основні елементи: можливість відхилення від припустимої політичної мети, заради якої здійснюється обрана альтернатива політичного рішення; імовірність отримання бажаного результату політичної діяльності; невпевненість у досягненні поставленої політичної мети; можливість настання несприятливих наслідків (матеріальний або фізичний збиток, захворювання, смерть тощо) при здійсненні тих чи інших політичних дій в умовах невизначеності для суб'єкта політичної діяльності, який іде на ризик; матеріальні, екологічні, морально-ідеологічні та інші втрати, пов'язані із здійсненням обраної в умовах невизначеності альтернативи; очікування небезпеки, невдачі внаслідок вибору альтернативи та її реалізації. Саме ці елементи складають сутність політичного ризику.

В енциклопедії Хабіб-Делонкле [7, с.1220] політичні ризики класифікують за двома ознаками: непередбачувані події; політичні рішення (дії органів влади). У свою чергу до непередбачуваних подій відносять: революція, зміна влади, зміна уряду, війна, нанесення моральних збитків працівникам, які працюють за кордоном (викрадення, шантаж, фізична шкода, втрата майна); до політичних рішень – конфіскація активів, ембарго, зміни в законодавстві, відмова від намірів, розірвання контрактів, відклик ліцензій, перешкоди проведенню імпорتنих та експортних операцій, заборона на конвертацію та переказ грошових засобів за кордон, кардинальні зміни, які проводяться в економічній політиці.

При розкритті змісту поняття «політичний ризик» слід відокремлювати його від спорідненого поняття «ситуація політичного ризику». Останнє поєднує різні обставини й умови, які утворюють певну політичну обстановку для того чи іншого виду діяльності. Причому ця обстановка може або сприяти, або перешкоджати здійсненню даної діяльності. Тому, оскільки в ситуацію входять умови здійснення ризикованої діяльності (об'єктивна складова), різноманітні причини, мотиви тощо такої діяльності (суб'єктивна складова), то можна вважати, що поняття «ситуація політичного ризику» за логічним обсягом є значно ширшим за саме явище ризику [3, с. 39].

Особливістю політичного ризику полягає в тому, що на даний момент часу він ніби існує і не існує. Це пояснюється тим, що політичний ризик – це перш за все явище «якісного стану» деякої системи. Даний стан змінюється з часом, що призводить до зміни самого ризику [6, С. 214].

Будь-який ризик, у тому числі й політичний не може виникнути сам по собі. Існують певні причини, що прямо або опосередковано впливають на нього. Чинники прямого впливу не викликають сумніву. На ступінь політичного ризику впливає законодавство та державні органи, які регулюють діяльність підприємств. Чинники непрямой дії звичайно непомітно впливають на рівень ризику, проте їхній вплив може бути значним [4, С. 55].

Як вважає О. В. Горбняк, специфіка сучасного ризику полягає в тому, що небезпечна реальність прихована від сприйняття, оскільки на рівні буденної свідомості небезпека може не сприйматися. Таким чином, експерти монополізують право на визначення об'єму ризиків та ступеня їх вірогідності [1, С. 102].

Поряд з ризиком функціонуванню і розвитку багатьох суспільних процесів притаманні й елементи невизначеності. Це обумовлює появу ситуацій, які не мають однозначного вирішення. Якщо існує можливість кількісного і якісного визначення ймовірності здійснення того чи іншого варіанту рішення, то ми маємо справу з ситуацією ризику. Вона пов'язана зі статистичними процесами, тому ситуації ризику притаманні такі умови як наявність невизначеності, необхідність вибору альтернативи (відмову від вибору можна розглядати різновидом вибору), можливість здійснити оцінку ймовірності реалізації обраної альтернативи.

Необхідною умовою ризикованої діяльності є не будь-яка невизначеність, а лише статистична невизначеність. У цілому невизначеність означає неоднозначність умов функціонування певної системи. При статистичній невизначеності ймовірність здійснення подій

визначається через відносну частоту, а при нестатистичній – визначається як суб'єктивна ймовірність і фіксується числом в інтервалі від 0 до 1, який характеризує ступінь впевненості суб'єкта в настанні тих чи інших подій. При наявності статистичної невизначеності рішення приймаються в умовах ризику; при наявності нестатистичної невизначеності рішення приймаються в умовах невизначеності.

Вихідною стадією політичного ризику є виявлення внутрішньо-політичних і зовнішньо-політичних факторів, умов які можуть збільшувати або зменшувати конкретний вид ризику. Фактори ризику визначаються на основі аналізу політичної, економічної, соціальної політики, як окремих країн, так і світового співтовариства в цілому. Фактори політичних ризиків відіграють вирішальну роль при прийнятті політичних рішень, тому їх аналіз – ключовий напрямок в роботі по управлінню ризиками. Факторний аналіз складний, оскільки як одні й ті ж фактори здійснюють в різних умовах неоднаковий вплив і можуть в певних умовах ставати незначними. Необхідно знайти взаємозв'язок різноманітних факторів, що відобразатиме зв'язки між різними державами, історії їх розвитку, визначати сукупний результат тих чи інших політичних заходів і встановлювати зв'язок між подіями [5, с. 593].

До внутрішньо-політичних чинників відносять ті які виступають змістом даного політичного суб'єкту. Чим більш відомим є політичний суб'єкт, чим більш значимі його практично – політичні справи, тим менше слід очікувати появи факторів, що збільшують політичний ризик і навпаки.

Складнішою є залежність внутрішньо-політичних факторів від зовнішніх. По-перше, зовнішні фактори можуть впливати на внутрішньополітичні не прямо, а опосередковано, в результаті чого зростає поле невизначеності політичного життя, а, отже, збільшується можливість ризику. По-друге, при множинності зовнішньо-заданих факторів визначити конкретність пріоритетного чинника, який впливає на внутрішньо-політичний зміст діяльності суб'єкта, дуже важко. Крім того, фактори рухливі і в окремий проміжок політичного простору виділити визначальний вплив саме цього чинника, який в той же час може бути замінений іншим чинником, ставить взагалі під сумнів можливість гнучкого, конкретного виявлення зовнішнього чиннику в аспекті його впливу на визначення умов політичного ризику. Але, при всій значущості зовнішніх факторів їх все ж не слід перебільшувати і абсолютизувати, шукати в них первинність. Джерелом розвитку політичного ризику є його внутрішні фактори. Зовнішні – значимі, але вторинні. Вони можуть збільшувати або зменшувати потенційність і

подальшу реальність політичного ризику, але головними чинниками є чинники внутрішньополітичні.

При аналізі виявлених факторів, що можуть збільшувати або зменшувати політичний ризик слід на даній стадії звертати увагу на колективне відображення загальних інтересів політичних суб'єктів, представлених у програмі об'єднань та партій. Оскільки політика інтегрує інтереси соціальних спільнот людей в єдине та загальне, то знаходження, виявлення факторів, що мають значення загальних для об'єднань, що складають програму їх діяльності, є солідарною умовою, що зменшує політичний ризик.

Політичні фактори включають: війни, конфлікти, небезпечні ситуації і будь-які висловлювання політичних діячів з приводу конкретних подій; відставка або зміна уряду, вибори (зміна уряду веде до можливості зміни політичного та економічного курсу країни; впливає на привабливість капіталовкладень в її економіку; відставка голови Центрального банку або усунення кого-небудь, хто займає важливий політичний або фінансовий пост, викликає миттєву реакцію ринку); загроза націоналізації; зміна політичного ладу [1, С. 103].

Виділяють статистичні, експертні, математичні й інші способи і методи вимірювання ризику. Але політика є особлива людська галузь діяльності, в якій всі способи і методи вимірювання ризику виходять на проблему поліпшення умов життя народу, людей, задоволення їх інтересів. Тому політичний ризик виправданий, якщо його результати відображають цей основний компонент політичної діяльності суб'єкта. Звідси установка допустимого рівня ризику передбачає можливість найменшого зниження втрат політичної діяльності суб'єкта при задоволенні колективних, спільних інтересів людей. Дана константа в політиці досить часто прихована від поглядів, розуміння багатьох людей. Справа в тому, що в політиці результат політичної діяльності суб'єктів може носити характер неочевидної результативності, тобто в ній важко визначити спрямованість і результат діяльності суб'єкта сьогодні, зараз. Результат може виявитися дієвим або навпаки.

Так, політик ризикує і обіцяє життя людей зробити кращим. На практиці виявляється, що його ризикована діяльність є засобом особистого збагачення та самовираження. Оголошена політика обертається політиканством, суть якого полягає в обмані народних мас, оскільки форми вираження його думки і дії не відображають колективного інтересу цих мас. Допустимий рівень ризику визначається відповідно до найменших втрат в політичній діяльності суб'єктів, тобто незадоволеність інтересів якомога меншої кількості людей. При цьому засоби допустимого ризику, його реалізація сполучені

з насильницькими механізмами і не враховують інтереси «низів», їх конкретних структурних інтересів. Тобто, рівень допустимого ризику при тотальному політичному режимі часто взагалі не враховується.

В цілому, слід вказати, що криза в Україні знижує рівень керованості країною; унеможливує вчасне розв'язання економічних і соціальних проблем; влада втрачає довіру громадян; з'являється загроза демократії. Перебіг конфліктів залежить від того, наскільки політична еліта оволоділа мистецтвом антикризового менеджменту. Влада повинна не тільки вміти виводити суспільство із кризи, а й запобігати виникненню нових криз. Щоб мати уявлення про ймовірність виникнення кризи, треба враховувати ризики. Врахування політичних ризиків уможливує політичне прогнозування.

Бібліографічний список

1. Горбняк О. В. Політичний ризик та його фактори / О. В. Горбняк // Політологічні студії. – 2010. – № 2. – С. 101-104.
2. Карякин М. Ю. Страхование политических внешнеторговых операций и международных инвестиций / М. Ю. Карякин. – М. : «Авуар консалтинг», 2002. – 144 с.
3. Кривошеїн В. Ризик як атрибут політики / В. Кривошеїн // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6. – С. 38-47.
4. Левченко М. О. Політичний ризик як один з факторів впливу зовнішньо-економічної діяльності машино-будівного підприємства / М. О. Левченко // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 2 (24). – С. 52-57.
5. Стонер Дж. Ризик і менеджмент ризику / Дж. Стонер // Стонер Дж., Долан Е. Вступ у бізнес. – К. : Основи, 2000. – С. 591-595.
6. Фатенок А. О. Політичний ризик у зовнішньо-економічній діяльності / А. О. Фатенок // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». – Луцьк, 2007. – Вип. 4 (19). – С. 212-224.
7. Encyclopedie de l'Assurance sous la direction de F. Ewald et J-H Lorenzi, 1998, Article «Risques politiques» de L. Habib-Deloncle.

В даній статті представлено аналіз актуальних аспектів стадій розвитку політичного ризику та факторів, які впливають на цей процес. В частности, увага приділена аналізу внутрішнім і зовнішнім факторам впливу на стадії розвитку політичного ризику.

The analysis of actual aspects of the stages of development of political risk and factors which influence on this process is presented in this article. In particular, to the analysis of internal and external factors of influence on the stage of development of political risk paid attention.